

“VİRE” HİKÂYESİ ÜZERİNE METİN DİLBİLİMSEL BİR İNCELEME*

Doç. Dr. Engin Yılmaz**
Araş. Gör. Nadira Jahiç***

Ø. GİRİŞ: Bilindiği gibi geleneksel dilbilim, özellikle yapısal dilbilimi, cümleyi en üst düzeydeki dil birimi olarak kabul etmektedir. Oysa, 1960’lı yılların sonunda gelişmeye başlayan *Metin Dilbilimi* (texte linguistique), yazılı metinlerin kuruluşunda cümle ötesi dilsel yapılardaki ilişkilerin incelenmesine yönelmiştir¹. Biçimsel bir dilbilim çözümlemesini cümlenin ötesine taşıyan ilk araştırmacılarından biri olan Roland Harveg, metin düzeyinin “sözün aşama aşama ulaşabileceği en üst düzey” olduğunu ve metnin kuruluşunda başlıca işlevin “zamirler” tarafından yürütüldüğünü ileri sürmektedir².

Metin, soldan sağa birbirine eklenen ardışık cümlelerden oluşmaktadır. Ancak, burada cevaplanması gereken soru şudur? Nasıl oluyor da metni alımlayan, metni çözen (çözmesi istenen) okur bu cümleler dizisinden metnin konusunu kavrayabiliyor, metni oluşturan öğeleri tespit edebiliyor ve daha da önemlisi metinden bir mesaj çıkarabiliyor? En gelişmiş bildirişim dizgesi olan insan dilinin en üst düzeydeki birimi metin, cümlelerin/sözcelerin basit, rastgele, ardışık olarak sıralanması ile oluş(turulmuş) bir yapı değildir. Metin, cümleler/sözceler arası çeşitli düzeylerdeki ilişkilerle oluşturulmuş *bağdaşık, tutarlı* bir dilsel birimdir. Metin, “bütünlük” ve “birlik” arz eden, anlaşılabilen, yorumlanabilen ve metinsel/sosyal/kültürel bağlam içerisinde belli çıkarımlar yapılabilen, belli mesajlar içeren dilsel bir bütünlüktür.

Yazınsal bir anlatı metninin yorumlanmasında sorumluluk yazar-okur ikilisi tarafından birlikte paylaşılmaktadır. Esasen yazınsal anlatı metinleri, estetik değeri olan *kurmaca* metinlerdir. Yazınsal anlatı metinleri, yazarla metin çözücü arasında bir iletişim oluşturan, birlikte paylaşılan “ortak söylem alanları” olarak da değerlendirilebilir. Modern yazınsal anlatı metinlerinde; yazar salt metin üretici, okur ise salt metin tüketici konumunda değildir. Yazar, bilinçli olarak okuru metnin okunması/anlaşılması/yorumlanması aşamalarında etkin kılmayı amaçlamakta, okurun dikkatini çeşitli dilsel imkanlarla (dil kullanımları ile) harekete geçirmek istemekte, okura bir nevi yardımcı yazarlık misyonu/rolü yüklemektedir. Bu çerçevede yazar, okuru anlatı boyunca -metinsel bağlam ve genel bağlam içinde- sürekli olarak düşünmeye, anlamaya, yorumlamaya, çıkarımda bulunmaya, hatırlamaya, onaylamaya veya reddetmeye, karşılaştırma yapmaya ve akıl yürütmeye teşvik etmektedir³. Yazar ve okur arasındaki ilişki/iletişim/etkileşim şuna benzetilebilir: Yazar, âdeta bir bulmacanın sorularını hazırlar. Soruların cevabını ise hem yazar, hem okur birlikte arar. Metni yazar hazırlar ve düzenler. Okur-yazar ikilisi el ele vererek metni anlamlandırır, metni yorumlar. Bu, bir süreçtir.

Bu incelemede; Ömer Seyfettin’in yazdığı ve konusunu tarihten alan “Vire”**** adlı hikâye, *bağdaşıklık görünüm*lerini yansıtan küçük yapısı (microstructure) ve *tutarlılık görünüm*lerini yansıtan büyük yapısı (macrostructure) Metin Dilbiliminin ilkeleri ve yaklaşımları ışığında ele alınarak ortaya konmaya çalışılmıştır. İncelemede; cümleler arasındaki biçimsel ve anlamsal bağlantılar tespit edilerek hikâyenin metinsellik ölçütlerinin (metnin *bağdaşıklık ve tutarlılık görünüm*lerinin) somut olarak ortaya konulması amaçlanmış ve eş zamanlı (synchronic) bir yöntem izlenmiştir.

1. METNİN TEMATİK YAPISI

* Bu inceleme, Marmara Üniversitesi’nin düzenlediği “V. Uluslar arası Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu”nda (İstanbul, 24-25 Haziran 2005) sunulan aynı adlı bildirinin yeniden gözden geçirilerek makale hâline dönüştürülmüş şeklidir.

** Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

*** Tuzla Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

¹ Akşit Göktürk, *Okuma Uğraşı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 24

² Akşit Göktürk, a.g.e., s. 24

³ YILMAZ, Engin, TURANOVIÇ, Mirsad, “Türk Yazınında Metinsel Odaklama Örnekleri: Bir Motif, Üç Eser”, *Kongre Bildirileri*, c. I, s. 189-208 (SAÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Böl. II. Uluslar arası Karşılaştırmalı Edebiyatbilim Kongresi, Adapazarı, 07-08 Eylül 2006), s. 208

**** “Vire”, *Yeni Mecmua*, c. I, nr. 14, 11 Ekim 1917, s. 275-278

“Vire” adlı hikâyede toplam 383 cümle ve 2516 kelime vardır. “Vire” hikâyesinin tematik yapısı 3 ana bölümde incelenebilir:

1.1. Başlangıç:

- 1. ~ 11. cümleler: Bu bölümde; ‘Goça’ taraflarında âdeti ‘yadigar’ gibi 150 askeri ve ancak 3-4 aylık erzakı kalmış olan bir kalenin savunulmasındaki büyük problem (zorluk) anlatılmaktadır.

1.2. Anlatı:

- 12. cümle: Anlatıya geçiş; 12.~23. cümleler: Başlangıç bölümünde ortaya konan problemin nasıl çözüleceği, hikâyenin iki önemli kahramanı ‘Barhan Bey’ ve ‘Mahmut Ağa’nın karşılıklı konuşmaları ile anlatılmaktadır; 24.~38. cümleler: Barhan Bey’in tanıtılması; 39.~48. cümleler: Bu bölümde; “Başlangıç bölümü”nde ortaya konan “150 askeri ve ancak 3-4 aylık erzakı kalmış olan kalenin nasıl savunulması gerektiği”; ‘Barhan Bey’ ve ‘Mahmut Ağa’nın karşılıklı konuşmaları ile anlatılmaktadır; 49.~56. cümleler: Anlatıcının ‘problem’in çözümü ile ilgili görüşleri anlatılmaktadır; 57.~64. cümleler: Bu bölümde; “Başlangıç bölümü”nde ortaya konan “150 askeri ve ancak 3-4 aylık erzakı kalmış olan kalenin nasıl savunulması gerektiği”; ‘Barhan Bey’ ve ‘Mahmut Ağa’nın karşılıklı konuşmaları ile anlatılmaktadır; 65.~73. cümleler: Çavuşun bir kervanın geldiğini haber vermesi; 74.~89. cümleler: Barhan Bey ile Mahmut Ağa’nın gelen kervanın mahiyetini tartışması; 90. cümle: Şövalyelerin kaleyi sarması; 91.~105. cümleler: Şövalyelerin kaleyi sarması üzerine Barhan Bey’in birtakım tedbirler alması; 106.~122. cümleler: Barhan Bey’in aldığı tedbirler ile ilgili olarak, Mahmut Ağa ile tartışması; 122.~131. cümleler: Barhan Bey’in ‘Vire’ kararını alması ve Mahmut Ağa ile tartışması; 133.~140. cümleler: Barhan Bey’in Türk askeri hakkındaki görüşlerinin anlatılması ve ‘Vire’ kararını açıklamak için askerlerin toplanması emrini vermesi; 145.~150. cümleler: Barhan Bey’in şövalyeleri gözlemlemesi; 150.~181. cümleler: Barhan Bey’in kaledeki askerlere konuşma yapması ve ‘Vire’ kararı almasının gerçek sebebini açıklaması; 182.~204. cümleler: Barhan Bey’in şövalyelerle konuşması ve ‘Vire’ teklifini iletmesi; 205.~210. cümleler: Şövalyelerin ‘Vire’ teklifini kabul etmesi ve anlaşma gereği bir düşman askerinin kaleyi gezmesi; 215.~228. cümleler: Düşman askerinin dışarı bırakılması ve ‘Vire’ şartlarının görüşülmesi; 225.~230. cümleler: Şövalyelerin ‘Vire’ şartlarını kabul etmesi; 230.~248. cümleler: Barhan Bey’in şövalyelerden teminat istemesi; 249- 251. cümleler: Şövalyelerin Barhan Bey’in isteklerini kabul etmesi; 252.~255. cümleler: Barhan Bey’in önde yaya olarak askerleriyle birlikte kaleden çıkması; 256.~259. cümleler: Şövalyelerin kaleye girmesi; 260-263. cümleler: Barhan Bey’in emri ile Türk askerlerinin kaleyi kuşatması; 264.~269. cümleler: Kalenin içine giren şövalyelerin bu duruma şaşırması; 270.~272. cümleler: Barhan Bey’in kaleye giren şövalyelerden teslim olmalarını istemesi; 273-279. cümleler: Şövalyelerin içine düştükleri durumu anlamaları; 280.~288. cümleler: Barhan Bey’in şövalyelerden tekrar teslim olmalarını istemesi; 289.~299. cümleler: Barhan Bey’in şövalyelere içine düştükleri durumu açıklaması; 300.~308. cümleler: Şövalyelerin Barhan Bey’in söylediklerini kontrol etmesi; 309-312. cümleler: Şövalyelerin pes etmeleri ve kaleyi teslim etmeyi kabul etmeleri; 313.~314. cümleler: Şövalyelerin ‘Vire’ karşılığında ‘silahları’ ile birlikte ‘cenub’a gitmek istemeleri; 315.~323. cümleler: Barhan Bey’in en önemli şartı hariç şartlarını söylemesi; 324.~338. cümleler: Şövalyelerin ‘inat’la üç gün dayanmaları. Ancak sonunda silahlarını da teslim etmeyi kabul etmeleri; 339.~356. cümleler: Barhan Bey’in askerleriyle kaleye girmesi, düşman kumandanıyla konuşması, ona kurduğu tuzağı anlatması; 357.~359. cümleler: Barhan Bey’in en önemli şartını söylemesi; 360.~379. cümleler: Barhan Bey’in Prens Petonleç’e gerçek durumu açıklaması; 380. cümle: Şövalyelerin kaleyi terketmesi; 381.~382. cümleler: 1 ay geçmeden şövalyelerin Barhan Bey’in isteklerini yerine getirmeleri.

1.3. Bitiş:

- 383. cümle: ‘Kızılelma’ ülküsünün canlı tutulmasının başarılı olması.

2. METNİN BAĞDAŞIKLIK GÖRÜNÜMLERİ

2.1. Gönderimsel İlişki: Her metinde başka öğelere göre yorumlanabilecek art gönderimsel (Fr. anaphorique) ve ön gönderimsel (Fr. cataphorique) birimler bulunur. Bu tür yapılar, sıralı cümlelerde dil ekonomisi adına yapılır, daha uzun aralıklarla yapılanlarda ise, *metnin tutarlılığı* bağıntısı içinde değerlendirilir⁴.

2.1.1. Art Gönderimsel İlişki (Anaphorique): Genel metin içinde bir şey önce söylenir, sonra aynı şeye gönderimde bulunulur. Bir kişi, durum ya da nesne anlatının başında kısaca geçer ve sonra aynı şey ayrıntılı olarak açıklanır. Hikâyede belirlenen art gönderimsel ilişki örnekleri şunlardır:

- 25. cümle→26., 27., 28. ve 31., 32., 33. cümleler arasında “ART GÖNDERİMSEL İLİŞKİ” kurulmuştur:

(25) BARHAN BEY çok düşünen, hiç faka basmayan, akıllı cesurlardandı. (26) Küçük siyah gözleri daima karanlık inin derinliklerinden bakar gibi parlardı. (27) Ne asıldı, ne de kul...(28) Şehzade Beyazıd’ın bütün Anadolu’yu hayrette bırakan meşhur pehlivanı karaman Kudus Ferhad’ın üvey kardeşiydi. (31) Barhan Bey’in kısa vücudu, yuvarlak omuzları üstünde, hatta biraz sakil görünen kocaman bir başı vardı. (32) Ağırılığında daima bir tarafa eğilmiş duran bu başın içinde sönmez bir ateş, sönmez bir zeka alevi tutuşuyordu. (33) İşte bu mukaddes alev, onu pek genç iken en namlı kumandaların sırasına yükseltti

- 50. cümle→51. cümle ile “ART GÖNDERİMSEL İLİŞKİ” kurulmuştur:
(50) BURASI ummanın ortasında kaybolmuş öksüz ada gibiydi. (51) En yakın kasabaya ancak iki üç günde gidilebilirdi.
- 134. cümle→135., 136., 137. cümleler arasında “ART GÖNDERİMSEL İLİŞKİ” kurulmuştur:
(134) TÜRK ASKERİ çok itaatlidir. (135) Kumandanları ne söylerse hemen yaparlar. (136) Fakat yalnız bir emre karşı itaat göstermezler. (137) O da “teslim emri”dir. (138) TÜRK ölmeyi teslim olmaya tercih eder...

2.1.2. Ön Gönderimsel İlişki (Cataphorique): Ön gönderimsel ilişki hemen her metinde az ya da çok bulunur. Genel metin içinde, daha sonra ayrıntılı anlatılacak bir kişi, durum ya da nesne anlatının başlarında kısaca geçer. Zamirler, bir başka şeyin yerine kullanılan kelimeler art gönderimsel ve ön gönderimsel anlatımlar için kullanılabilir⁵. Metinde belirlenen ön gönderimsel ilişki örnekleri şunlardır:

- 65. cümlede “ÖN GÖNDERİMSEL İLİŞKİ” kurulmuştur:
(65) Tam bu esnada açık kapıdan, kısa boylu, palabıyıklı, tıknaz→BİR ÇAVUŞ girdi.
- 352. cümle, 353. cümle→354. cümle arasında “ÖN GÖNDERİMSEL İLİŞKİ” kurulmuştur:
(352) İçlerinden iri, kırmızı sakallı bir adam ilerledi. (353) Yüzü sapsarıydı. (354) Bu meşhur muhariplerden→ PETONLEÇ idi.

2.2. Bağntı Ögesi (Connecteur): Metinde bağntı ögesi olarak daha çok *karşıtlık ilişkisi* kurmaya yarayan “lakın”, “ancak”, ‘ama’, ‘halbuki’, ‘hayır’ kullanılmıştır:

- 10. cümle+AMA 11. cümle:
(10) Etrafta her nevi kuşlar uçuşuyor+AMA, hiçbir kervan geçmiyordu.
- 28. cümle+LAKİN 29. cümle
(28) Kuduz Ferhad’ın üvey kardeşiydi+LAKİN ona hiç benzemezdi.
- 35. cümle+HALBUKİ 36. cümle

⁴ Doğan Günay, *Metin Bilgisi*, Multilingual Yay., İstanbul, 2001, s. 61

⁵ Doğan Günay, a.g.e., s. 61-62

(35) Ordu gelinceye kadar ne yapıp yapıp, bu ücra kaleyi bırakmamak vazifesiydi+HALBUKİ akın için askerinden bir kısmını ayırsa, düşman hemen haber alacak, fazla kuvvetle kaleye yüklenecekti.

- 134. cümle/135. cümle+FAKAT 136/137. cümleler

(134) Türk askeri çok itaatlidir. (135) Kumandanları ne söylerse hemen yaparlar. (136) FAKAT yalnız bir emre karşı itaat göstermezler. (137) O da ‘teslim emri’dir.

2.3. Aynı Kelimenin Yinelenmesi: Metinde geçen kişi, durum ya da nesnenin metinde yeri geldikçe yinelenmesi, cümleler arasındaki bağıntıyı sağlamaktadır. Bu öğeler her zaman aynı adla anılmayabilir. Her dilde aynı kişiyi, eşyayı, durumu, nesneyi belirtmek için değişik kullanım imkânları vardır. Bu zamir kullanımındır, eş anlamlı bir kelimedir ya da çağrışımsal bir adlandırmadır⁶.

Hikâyenin baş kahramanı olan ‘Barhan Bey’, metinde toplam 36 defa geçmektedir. Barhan Bey ile karşıt bir tip olan ‘Mahmut Ağa’ ise metinde toplam 16 defa geçmektedir. ‘Pek çok düşünen, hiç faka basmayan, akıllı cesur’ olan Barhan Bey’in en önemli özelliği ise; başka bir ‘yineleme’ ile metin çözücüyeye (okura) aktarılmaktadır. Bu da, Barhan Bey’in en çok kullandığı söz olan ‘Allah kerim...’dir. Metinde toplam olarak 7 defa ‘Allah kerim’ geçmektedir. Barhan Bey, Mahmut Ağa’nın düşündüğü gibi ‘toy’ bir genç kumandan değildir. Barhan Bey, düşünen, şartları çok iyi süzüp kararlarını büyük bir ihtiyatla ve isabetle verebilen, ön görüleri gerçekleşen, sabırlı, temkinli bir liderdir: ‘Allah kerim...Acele yok. Düşüneceğiz’ (87. cümle). Denilebilir ki, ‘Barhan Bey’ ‘aklı’; ‘Mahmut Ağa’ ise ‘heyecanı/duyguyu’ sembolize eden tiplerdir.

3. METNİN TUTARLILIK GÖRÜNÜMLERİ

3.1. Özelleştirme: Metindeki tutarlılık yapısının oluşturulmasında en sık baş vurulan bağıntılardan biri, cümleler arasında kurulan özelleştirme ilişkisidir. Dizideki bütünlüğü bozmadan durumla ilgili ayrıntıların aktarılmasında, cümleler arasındaki özelleştirme bağlantısından yararlanılmaktadır⁷. Özelleştirme bağlantısı metnin büyük yapısına yönelik olarak, metnin söze dökülmemiş asıl değerlendirilmesi gereken bölümünün, metin çözücünün zihninde oluşturulmasında belirgin değerler taşımaktadır⁸. Metinde geçen kişiler, nesnelere, olaylar ve durumlar ile ilgili ayrıntıların aktarılmasında cümleler arasındaki ‘özelleştirme’ bağlantısından yararlanılmaktadır.

- 49. cümle→50 cümle, 51. cümle, 52. cümle ve 55. cümleler arasında ‘ÖZELLEŞTİRME BAĞLANTISI’ kurulmuştur. Bu bağlantı kurulurken, anlatıcı tarafsız kalmamış, hikayenin kahramanlarından ‘Mahmut Ağa’ya hak vermiştir. Mahmut Ağa’nın niçin haklı olduğu da ayrıntılı olarak açıklanmıştır: 1) Kalenin jeopolitik konumu (50., 51., Cümleler) 2) Olumsuz iklim (kış) şartları (52. cümle) 3) Padişahın Rumeli’ye geçmemiş olması ve beklenen büyük ordunun bu yaz gelmeyecek olması (55. 56. cümleler).

(49) MAHMUT AĞA’NIN HAKKI VARDI: (50) Burası ummanın ortasında kaybolmuş öksüz ada gibiydi. (51) En yakın kasabaya ancak iki üç günde gidilebilirdi. (52) Kış bastırırsa erzak tedariki imkansızdı. (55) Madem ki padişah henüz Rumeli’ye geçmemişti. (56) Artık bu yaz büyük ordu gelmeyecek demektir.

3.2. Genelleştirme: Metindeki tutarlılık yapısının oluşturulmasında cümleler arasında kurulan genelleştirme ilişkisinden de yararlanılmaktadır. ‘Genelleştirme’ ile, yazar bu metin aracılığı ile vermek istediği etik mesajın daha somut bir şekilde algılanmasını hedeflemiştir.

- 134. cümle→135. cümle, 136. cümle ve 137. cümle:

(134) TÜRK ASKERİ çok itaatlidir. (135) Kumandanları ne söylerse hemen yaparlar. (136) Fakat yalnız bir emre karşı itaat göstermezler. (137) O da ‘teslim emri’dir.

⁶ Doğan Günay, a.g.e., s. 60

⁷ Leylâ Subaşı-Uzun, a.g.e., s. 113-114

⁸ Leylâ Subaşı-Uzun, a.g.e., s. 118

3.3. Sebep-Sonuç İlişkisi: Sebep-sonuç ilişkilendirmesi de bir içerik bağlantısıdır. Daha çok birleşik cümle yapıları içinde karşılaşılmaktadır. Metinde, sebep-sonuç ilişkilerinin kurulması genel olarak “hatırlatma amacı”na hizmet etmekte ve metni somutlaştırmaktadır.

- 158./159. cümle→160. cümle. 161. cümle. 162. cümle. 163. cümle ve 164. cümleler arasında “Sebep-sonuç ilişkisi” kurulmuştur:

(158) HURUÇ DA EDEMEYİZ. (159) -Niçin? -Niçin? diye mırıldandılar. (160) Bakınız niçin. (161) Bu kaleyi biz yapmadık. (162) Vaktiyle düşmandan “Vire” ile aldık. (163) Düşman galiba burasını yalnız müdafaa için yapmış, çünkü hem kapısı çok dar, hem de bir meydana doğru açılmıyor. (164) Kapının karşısındaki, şu gördüğünüz tümsekte, elli kişi yaylım ateşi açsa, dışarıya kimse çıkamaz.

3.4. Karşılaştırma: Metinde karşılaştırma bağlantısının kurulması ile; metin çözücünün metindeki bazı sezdirimleri, çıkarımları ve verilmek istenen mesajı daha kolay ve daha somut bir şekilde algılayabilmesi amaçlanmaktadır. Metinde karşılaştırma ilişkilerinin kurulması ile; metin çözücünün dünya bilgisine (world knowledge) baş vurup, etkin olarak metni yorumlaması hedeflenmektedir. Hikayede belirlenen karşılaştırma ilişkileri ile ilgili örnekler şunlardır:

- 1. cümlede ‘Türk ordusunun’ sayısı karşılaştırılmaktadır: 16.000→150

(1) İki senedir Goça taraflarını alan talan eden on altı bin kişilik Türk ordusundan şimdi, bu kalede yadigar gibi yüz elli asker kalmıştı.

- 30. → 31., 32. ve 33. cümlelerde ‘Barhan Bey’ ile üvey kardeşi ‘Kuduz Ferhad’ karşılaştırılmaktadır:

(30) KUDUZ’un çelik zırhları kağıt gibi yırtan pençeleri, kalın demir kalkanları bir dokunuşta delen yumruğu, çeki taşını pamuk torbası gibi zahmetsizce kaldırıp, yirmi adım öteye atıveren pazısı BARHAN BEY’de yoktu. (31) Barhan Bey’in kısa vücudu, yuvarlak omuzları üstünde, hatta biraz sakil görünen kocaman bir başı vardı. (32) Ağırlığından daima bir tarafa eğilmiş duran bu başın içinde sönmez bir ateş, sönmez bir zeka alevi tutuşuyordu. (33) İşte bu mukaddes alev, onu pek genç iken en namlı kumandaların sırasına yükseltti.

- 57. cümlede ‘Mahmut Ağa’ ile ‘genç kumandan’ ‘Barhan Bey’ karşılaştırılmaktadır. Mahmut Ağa tanıtılırken kullanılan ‘kırk sene’, ‘saç sakal ağartma’ ifadeleri ile ‘Mahmut Ağa’nın tecrübeli olduğu çağrışımı; ‘genç’, ‘toy’ ifadeleri ile de ‘Barhan Bey’in tecrübesiz olduğu çağrışımı yaratılmak istenmektedir:

(57) Kırk senedir düşman karşısında saç sakal ağartan MAHMUT AĞA, çok itimat ettiği GENÇ KUMANDANını yine biraz toy buluyordu.

- 153./154. cümlelerde ve 238./239. cümlelerde ‘Türk’ ve ‘düşman’ askerlerinin sayısı ‘Barhan Bey’in ağzından şöyle karşılaştırılmaktadır:

(153) Görüyorsunuz kaleyi saranlar bizden çok. (154) Belki bizim iki mislimiz; (238) Biz yüz elli kişiyiz (239) Siz üç yüzden fazlasınız.

3.5. Karşıtlık İlişkisi: Metinde karşıtlık ilişkisi kurmak suretiyle, öncelikle nesnel bir anlatım sağlanmak istenmekte, ayrıca metinde verilmek istenen etik mesajın okur tarafından onaylanması hedeflenmektedir.

Hikayede belirlenen karşıtlık ilişkisi ile ilgili örnekler şunlardır:

- (27) (Barhan Bey) Ne asildi ne kul.
- 57. cümlede ‘Mahmut Ağa’ ile ‘Barhan Bey’ karşılaştırılırken: çağrışımsal olarak (kırk sene, saç sakal ağartma) TECRÜBELİLİK ve (genç, toy) TECRÜBESİZLİK kavramları ile ‘karşıtlık ilişkisi’ kurulmuştur:

(57) Kırk senedir düşman karşısında saç sakal ağartan MAHMUT AĞA, çok itimat ettiği GENÇ KUMANDANını yine biraz toy buluyordu.

- 264. cümlede ‘galip’ ve ‘mağlup’ kelimeleri kullanılmak sureti ile ‘karşıtlık ilişkisi’ kurulmuştur:

(264) Kaleyi alan galipler, aman verdikleri mağluplarının bu garip hareketlerinden evvela bir şey anlamadılar.

SONUÇ

Sonuç olarak, “Vire” adlı hikâyenin Ömer Seyfettin’in hikâye tekniği, dili ve üsluba açısından son derece ilginç bir hikâye olduğu ve Ömer Seyfettin’in hikâyeciliğini karakterize eden en önemli metinlerden birisi olduğu söylenebilir.

- Ömer Seyfettin, bu hikâyesinde *sıfır odaklama* tekniğini (hakim bakış açısı) kullanmıştır. Klâsik hikâye tekniğine uygun olarak, hikâyenin “Başlangıç bölümü”nde (bk. **1.1. Başlangıç:** 1.-11. cümleler) stratejik önemi olan bir kalede “150” kişi kalan Türk askerinin, kaleyi savunmada yaşadıkları “büyük problem” anlatılmaktadır. Hikâyenin tematik yapısı incelendiğinde; “Kızılelma ideali”ne ulaşmak için stratejik önemi olan kalenin nasıl savunulması gerektiği konusu, metnin yaklaşık %7.8’ini teşkil etmektedir: Hikâyede (1./11., 12./23., 39./48., 49./56., 57./64.) cümlelerde, doğrudan doğruya bu problem ve çözüm olasılıkları yer almaktadır. Bu yoğunluk, metin çözücüyü -genellikle- karşıt iki karakter olan “Barhan Bey” ve “Mahmut Ağa” arasında geçen tartışmalarla aktarılarak hikâyenin sürükleyiciliği üst düzeyde tutulmuştur. Ayrıca, metin çözücünün problemi daha somut olarak algılaması amaçlanmış ve metnin derin yapısından çıkarsama yapılabilecek “Kızılelma ideali”ne örtük olarak vurgu yapılarak, metin çözücünün bu idealin gerçekleşmesi için verilen mücadeleyi, yapılan öz veriyi daha iyi anlaması/hak vermesi istenmiştir.
- Ömer Seyfettin, bu hikâyesinde anlatı birimler arasında -özellikle- “karşıtlık bağlantısı”nı çok başarılı bir şekilde kurmuştur. 264. cümlede “galip” olarak nitelenen düşman askerleri, Barhan Bey’in dahiyane manevrası karşısında (278. cümlede) bir anda “şaşkın galipler”e dönüşmüştür. (264. cümlede) “Aman verilen mağlup”, (302. cümlede) “müthiş mağlup” olarak nitelenen Türk askeri ise tam tersine galip konumuna yükselmiştir. Bu sonuç; “akıl (sabır)” ile “duygu (hırs)” arasındaki çatışmada aklın/sabrın kazandığını göstermektedir. Metinde “akıl (sabır)” “Barhan Bey”; “duygu” “Mahmut Ağa”; “hırs (ihtiras)” ise “Prens Petonleç” tiplerini ile somutlaştırılmak istenmiştir.
- Hikâyede, 39./48. cümlelerde “Barhan Bey” ve “Mahmut Ağa” kalenin nasıl savunulması gerektiği konusunda tartışırken, Ömer Seyfettin -tarafsızlığı/objektifliğini yitirme riskine göze alarak- kahramanlarından birisi olan “Mahmut Ağa”nın görüşlerine hak vermektedir: “Mahmut Ağa’nın hakkı vardı” (49. cümle). Bu tercih, *Sıfır odaklama tekniğindeki* tarafsızlık/objektiflik yaklaşımına uymamaktadır.
- Bu hikâyede bazı dil yanlışlıkları ve mantıksal çelişkiler de görülmektedir. Bu yanlışlıklardan bazıları şöyle sıralanabilir:
 - 10. cümlenin “Etrafta her nev’i kuşlar uçuşuyor...” öznesinin, özne-yüklem uyumu bakımından “her nev’i kuşlar” değil “her nev’i kuş” olması gerekmektedir.
 - 225. cümlede “Şövalyeler bu teklifi kısa bir müzakereden sonra kabul ettiler” den sonra; aynı sayfada geçen 248. cümlede yapılan ikinci teklif için “Bu teklifin müzakeresi de epeyce sürdü” denilerek -de bağlacının kuvvetlendirme/pekiştirme işlevinden de yararlanılarak- birinci olarak dile getirilen yargıdaki “kısa”lık pekiştirilmiştir. Halbuki, birinci yargıda müzakerenin “kısa” olduğu ifade edilirken; ikinci yargıda geçen “epeyce” süreç zarfı “kısa” ile anlam bakımından karşıtlık teşkil etmektedir. Bu itibarla, bu cümlede “de” kuvvetlendirme/pekiştirme işlevli bağlaçın yerine

anlamca karşıt yapıya geçişi belirten bir zarf (oysa, halbuki, ama, fakat vb.) kullanılması gerekmektedir.

- 184.-188.cümlelerden; “Barhan Bey tercümana: -Sor bunlara, ne istiyorlar bizden? dedi. Tercüman bağırdı. Şövalyelerin saflarından gayet düzgün bir Türkçe ile cevap verdiler: - Bu kaleyi istiyoruz, teslim etmezseniz zorla alacağız. Artık tercümana lüzum kalmadığını gören Barhan Bey bağırarak kendi konuşmağa başladı” artık iki taraf arasında “tercümeye ve tercümana” gerek olmadığı açıkça anlaşılmaktayken, yazar 205. cümlede mantıksal bir yanlışlıkla “Aralarında bu teklifin tercümesi biraz uzun sürdü” demektedir. Burada herhalde “bu teklifin müzakeresi biraz uzun sürdü” demek istenmiş, ancak yanlış kelime seçiminden dolayı anlam ve mantık bakımından yanlış bir ifade ortaya konmuştur.

Bu dil yanlışlıkları ve mantıksal çelişkiler Ömer Seyfettin’in yazdıklarını sonradan kendisinin tekrar kontrol etmediği (veya kontrol ettirmediği), aceleyle yazdığı izlenimini uyandırmaktadır.

KAYNAKLAR

- AKTAŞ, Şerif, *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, Akçağ Yay., 2. Baskı, Ankara, 1993
- a.g.y., *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yay., 6. Baskı, Ankara, 2003
- AYATA-ŞENÖZ, Canan, *Metindilbilim ve Türkçe*, Multilingual Yay., İstanbul, 2005
- BAYRAV, Süheyla, *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi*, Multilingual Yay., İstanbul, 1999
- DE BEAUGRANDE, Robert-Alain; DRESSLER, Wolfgang Ulrich, *Introduction to Text Linguistics*, Longman London and New York, 8th impression, 1996
- ERDEN, Aysu, *Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri*, Gendaş Yay., İstanbul, 2004
- GÖKTÜRK, Akşit, *Okuma Uğraşısı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1988
- GUIRAUD, Pierre, (çev. Berke Vardar) *La Sémantique Anlambilim*, Multilingual Yay., İstanbul, 1999
- GÜNAY, Doğan, *Metin Bilgisi*, Multilingual Yay., İstanbul, 2001
- KAYA, Nesrin, “Boğaç Han Destanının Metin Dilbilimsel Yaklaşımına Çözümlemesi”, *Türk Dili*, sayı: 607, Temmuz, 2002
- ORALIŞ, Meral, OZİL, Şeyda, “Metin Dilbilimsel Bir Yaklaşımın Bir Metni Çözümleme Denemesi”, *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınları, Ankara, 1992
- ÖZKAN, Bülent, “Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner’in ‘Onikiye Bir Var’ Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri”, *Çukurova Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/1, 2004
- ÖZÜNLÜ, Ünsal, *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Multilingual Yay., İstanbul, 2001
- SEYFETTİN, Ömer, *Topuz*, Erdem Yay., Bayrak Mat., 5. baskı, İstanbul, 2002
- TODOROV, Tzvetan, (çev.: Kaya Şahin) *Poetikaya Giriş*, Metis Yay., Ankara, 2001
- UZUN, Leyla Subaşı, *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Simurg Yay., Ankara, 1995
- ÜSTÜNOVA, Kerime, “Cümleden Büyük Birimler”, *Türk Dili*, sayı: 600, Aralık, 2001
- WUNDERLICH, Dieter (1982), “Metin Dilbilim”, (çev. Emel Sözer), *Dilbilim Seçkisi* (Yayıma haz. Doğan Aksan), TDK Yay., Ankara Üniv. Basım evi, Ankara, 1982
- YILMAZ, Engin, “Medyatik Dil Alanları: Reklam/cılık Dili Üzerine Metin Dilbilimsel Bir İnceleme”, *Türk Dili*, sayı: 634, Ekim, 2004
- a.g.y., “Karanfiller ve Domates Suyu Hikayesi’ne Metin Dilbilimsel Bir Yaklaşım”, Sait Faik Abasıyanık’ı Anma Günleri (18-19 Ekim 2004) *Bildiriler*, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Yay., Sakarya, 2005
- a.g.y., “Kıssa-i Mukaffa’ Üzerine Metin Dilbilimsel Bir İnceleme” (Yayıma hazır makale)
- YILMAZ, Engin, TURANOVIÇ, Mirsad, “Türk Yazınında Metinsel Odaklama Örnekleri: Bir Motif, Üç Eser”, *Kongre Bildirileri*, c. I, s. 189-208 (SAÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Böl. II. Uluslar arası Karşılaştırmalı Edebiyatbilim Kongresi, Adapazarı, 07-08 Eylül 2006)

YÜCEL, Tahsin, *Yapısal Dilbilimi*, YKY, İstanbul, 1999